

PENGUEN DERGISİNDEN HAREKETLE TÜRK KARİKATÜR TARİHİNDE MİZAHIN SALDIRI İŞLEVİ

Humor's Criticising Function in Turkish Caricature History Based On Penguin Magazine

Zeynep KAMILOĞLU*

ÖZ

Bu çalışmada, Türk karikatür tarihinde mizahın işlevlerinden biri olan “saldırı” yı günümüzde yayımlanmakta olan Penguin adlı mizah dergisinden yola çıkarak açıklamaya çalıştık. Mizah kelimesinin karşılığı olarak değerlendirilen “gülme”, mizahı tek başına açıklayamaz. Mizah, her gülme türünü kapsayan, bazen alayda, bazen ise toplumsal muhalefette kendini bulan bir duruş biçimi, bir tavidir. Mizah, aynı zamanda işlevselliği ile ön plana çıkmış bir disiplindir. Dolayısıyla bu çalışmada kullandığımız halk bilimi yöntemimiz işlevselliştir. Türk karikatür tarihine baktığımızda, karikatürün Türk toplumunda Batı'daki kadar eski olmadığını gördük. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde basın hayatına giren karikatürün işlemiş olduğu konular ise genelde siyasidir. Farklı mizah alanları içerisinde popülerliğini koruyan karikatür mizahı, otorite ve yönetilen arasında bir köprü gibidir. Mizahta saldırı, geçmişten günümüze vazgeçilemeyecek bir ifade biçimidir. Birçok karikatürist bugün siyasi mizah yaparken saldırgan bir tutum içerisinde. Buradaki amaç ise; mizahın eleştiren, muhalefet eden, yıpratıcı özelliğini kullanarak rahatlamaktır. Türk karikatür tarihine baktığımızda Osmanlı'dan itibaren yayın hayatına başlayan mizah dergilerinin siyasi hayatı hedef alan tavırlarının arkasında, aynı zamanda toplumsal muhalefet vardır. Çalışmamızda, politik saldırıyı yapan dergilerden biri olduğundan Penguin adlı mizah dergisi esas alınmıştır. Türkiye gündemini meşgul eden toplumsal ya da siyasi gelişmelerin, derginin kapağına taşınmasıyla ortaya çıkan karikatür örneklerini sunarak, çizgi sanatındaki saldırıyı ve muhalifliği göstermek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Mizah, Türk Karikatürü, Saldırı, Toplumsal Muhalefet, Penguin Dergisi

ABSTRACT

In this study, using Penguin as a source, a humor magazine that is being published today, we tried to explain “criticising”, which is one of the functions of humor in the history of Turkish humor. “Laughter”, which is assumed as the correspondence of humor, cannot explain humor alone. Humour, which involves any kind of laughter is an attitude that finds itself sometimes in mockery or sometimes in a social defiance. Humor is also a discipline that takes over with its functionality. Therefore, our public science method in this study is functionalism. When we looked at the history of Turkish humor, we realized that the caricature in Turkish society was not as old as the caricature in the West. As for the subjects of caricature that press worked up during the last period of Ottoman Government, they are generally political. Humor in comic strip (cartoon) that keeps its popularity in different kinds of humor is like a bridge between authority and the one who is ruled. Criticising in humor is an inevitable way of expression that goes from past to today. Many caricaturist are today in an aggressive manner when making political humor. The goal here is to reveal the dyslogistic, opposing and criticising property of the humour and have a relief. When we look at the history of Turkish caricature, social opposition is also behind the attitudes aiming at the political life of humor magazines which have started to be published since Ottoman times. We've given the name of the Penguin magazine in our study because it is one of the magazines that make the humorous criticism today. By presenting the cover of the magazines which constituted the examples of caricature occupying Turkish agenda with social and political improvements, we aimed to show the criticism and the opposition in stripe art.

Key Words

Humor, Turkish Caricature, Criticism, Social Opposition, Magazine of Penguin

* Hacettepe Üniversitesi Türk Halk Bilimi Yüksek Lisans Öğrencisi, zeynepkamiloglu@gmail.com

Giriş

Çalışmamızda hayatın birçok alanında iç içe olduğumuz mizahın işlevselliğinden yola çıkarak Türk karikatür tarihinde mizahında saldırı işlevini açıklamaya çalışacağız. Bu yolda örneğimiz ise *Penguen* adlı mizah dergisi olacaktır.

Mizah denilince akla ilk gelen kavram *gülme*'dir. Ancak mizah üzerine yapılan çalışmalar gösteriyor ki, mizahı sadece fizyolojik bir eylemle tanımlamak ve sınırlandırmak mümkün değildir. Mizah; kuramları, türleri, alanları, icra ortamları, işlevleri, kültürel yapı ile etkileşimi, sosyal ve siyasal etkileri ile açıklanabilecek başlı başına bir disiplindir.

Mizahın eğlendirme, eleştiri ve hoşgörü, başkaldırı, protesto ve tahrip etme, yarar veya zarar verme, sosyalleşme, hayata tutunma, fiziksel iyileştirme, gerilimi azaltma, başarılı savunma mekanizması olma, sorunlarla başa çıkma, savunma ve saldırı, toplumsal tarihin kod ve mesajlarını taşıma, dikkat çekme, itiraz ve kabullenme gibi pek çok işlevi (Eker 2009: 29-30) mizahı, bireyle toplum arasında bir bağ kabul etmemizi sağlar. Mizah tüm bu işlevleriyle sosyo-kültürel çatışmaların da izlenebileceği bir alandır.

Mizah eserlerinin ilk olarak hangi dönemde yahut hangi kavimde ortaya çıktığını bilmek güçtür. Çünkü mizah yazıya ya da sadece karikatüre dayanan bir tür değildir. Mizah, ilk insanın evrende herhangi bir mahlûkla olan çatışmasında var olabilir. Kendini hayvanlardan üstün gören Hz. Âdem'in,

hayvana galip gelmesinden duyduğu hazla kahkahalar atması yahut kıs kıs gülmesi, mizahın teorik boyutunu ilgilendiren üstünlük kuramıyla açıklanabilir. Dolayısıyla bireyin doğayla çatışması, kendisi ile mücadelesi bile mizahın var olmasına yeterlidir. Yani kalabalık kitlelere ihtiyacı yoktur.

Mizahın yapı taşları gülme ve alay; toplumu, bireyi ya da sistemi onarmaya yönelirse ancak entelektüel bir kimlik kazanır. Diğer türlü gülme sadece fizyolojik bir olay, alay ise bir ego temsili olarak kalacaktır.

Mizahın icra ortamları çeşitlidir. Hem Doğu'da hem de Batı'da başta karikatür olmak üzere; şiir, öykü, tiyatro, sinema, televizyon programları, siyasi slogan, maç sloganları, yöresel deyiş ve türkü gibi pek çok türde mizahi öğelere rastlanılır.

1. Türk Karikatürünün Tarihi Serüveni

Karikatür kelimesi köken itibarıyla; *yüklemek*, *hücum etmek*, *doldurmak*, *abartmak*, *alaya almak* gibi manalarda kullanılan *caricare* fiilinden türemiştir. Karikatür kelimesi yazılı olarak ilk kez 1646 'da *Annibale Carracci*'nin abartılı portrelerini tanıttığı "Arti di Bologna" adlı yapıtına yazdığı önsözde *Giovanni Atanasio Mosini* tarafından kullanıldı (Güderi 2008: 73).

Çizgi sanatı olarak da tanımlanabilen karikatür, mizahın türlerinden biridir. Türkiye'de karikatür iki türlü karşımıza çıkmaktadır. Birincisi mizahın gülmeye olan birlikteliğini yansıtan *komik karikatür*lerdir. Bu tür karikatürler, abartma motifler

kullanarak, sözgelimi bir insanı olağandan farklı çizerek yahut öne çıkan bedensel bir özelliğinin üstüne gidilerek “eğlence” nin amaçlandığı çizgilerden oluşan küçük öykülerdir. Bir diğer tür ise politik mizahın yapıldığı *politik karikatür*’lerdir. Bu tür karikatürler; karikatüristin siyasi bir liderin söyleminin, tavrının ya da bir başka lider ile olan diyalogunun fiziki yapısına getirilen komediyle birleştirmesiyle politikleşir. Bu tür karikatürler, muhalif mizahçının elinde tuttuğu patlamaya hazır bombalarıdır. Zira çalışmamızın pek çok yerinde söylemiş olduğumuz gibi, siyasiler çoğu kez bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır.

Türk mizahının her zaman, topluma ya da soruna kendine özgü bir yöntemle baktığı görülmüştür. Özellikle çalışmamızda temel alacağımız karikatür mizahının ise eleştirel dünyada tartışmasız kabullenilmiş bir yeri vardır. Türk toplumunda karikatür dönem dönem gazetelerde, özellikle mizah dergilerinde hayat bulmuştur.

Çalışmamızın bu bölümünde Türk karikatür tarihinde iz bırakmış, çıkan tüm mizah dergileri arasında daha uzun soluklu olmuş ve günümüz karikatürüne şekil verebilecek nitelikteki dergileri ele aldık.

Türk karikatürü ilk olarak 1867’de *Arif Arıkanî*’nin çıkardığı *İstanbul* adlı dergi biçimindeki gazetede hayat bulmuştur (Topuz 1997:221). Bilinen ilk karikatür dergisi ise *Teodor Kasap*’ın yayımlanmış olduğu *Diyojen*’dir. 1870’te yayın hayatına başlayan Diyojen, 1873’te yayımladığı siyasi yazılar nedeniyle kapatılmıştır. Diyojen’in he-

men ardından *Hayal* gelir. Kanun-ı Esasi’nin 12. maddesindeki sözleri ironik bir biçimde karikatürize eden dergi, müdürü Teodor Kasap’ın sürgüne gönderilmesiyle bir süre kapatılmıştır (Georgeon 2007: 92). 1877’de tamamen kapatılan Hayal’in de akıbeti Diyojen ile aynı olmuştur. II. Abdülhamit’in tahta geçmesiyle başlayan İstibdat Dönemi’nden mizah basını da etkilenmiş, dolayısıyla 1877-1908 yılları arasında mizah dergiciliği durma noktasına gelmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra adeta patlayan mizah, II. Abdülhamit’i karikatürlerde fazlasıyla malzeme etmiş; onu korkak, beceriksiz, düşkün ve çaresiz göstermiştir (Cantek ve Gönenç 2010: 30). Böylece karikatürlerde siyasi liderlere “saldırı” işlevi Osmanlı tarihinde ilk örneğini vermiştir.

Mizah basınının İstibdat Dönemi’nde başına gelenlerden sonra İttihat ve Terakki’nin kesin olarak yönetime gelmesi ile birlikte mizahta yeniden bir kırılma dönemi başlamıştır (Balcıoğlu ve Öngören 1973: 61).

İttihat ve Terakki idaresi boyunca daha ziyade siyasi portreleri ön plana çıkaran dergiler yayımlanırken, Milli Mücadele döneminde de kısa ömürlü mizah dergileri çıkmıştır. Bunların arasında en uzun süre yayın hayatında kalan *Akbaba* (1922-1977)’dir. 1930-1933 yılları arasında mizah dergisine rastlanılmamaktadır. Bu durgunluk 1933 yılında son bulmuştur. Bu tarihte *Akbaba* tekrar yayın hayatına başlamış ve mizahın öne yeniden açılmıştır. Bu döneme *Cemal Nadir* damgasını vurmuştur denilebi-

lır. *Cemal Nadir*, yeni dönem karikatüristlerin öncüsü olmuştur. Ancak bu süreçte *siyasi gülmece* yok denecek kadar azdır. Bunun yanı sıra 1946 yılına dek dönemin üst düzey siyasetçilerini çizmek neredeyse imkânsızdır (Topuz 1997:231).

Türk mizah tarihinin 1923-1946 yılları arası, günümüz karikatür mizahının çizgi kalitesi olarak temellerinin atıldığı dönem olarak kabul edilir. Ancak Aziz Nesin, *Markopaşa* çıkana dek bu dönemde siyasi gülmece ortadan kalktığını ve özgür düşüncenin çizgilere yansımadığını söyler (Nesin 1973: 55).

Nesin'e göre; *Markopaşa*'ya kadar siyasal gülmece yoktu ve Cumhuriyet iktidarları gülmece yazarlarına, gazete ve dergilere belirgin baskıda bulunmadı (Aktaran Avcı 2003: 91). Gerçekten de siyasi saldırıları münasebetiyle *Markopaşa* çeşitli davalarla meşgul olmuş, yazdığı bir yazı nedeniyle derginin başyazarı Aziz Nesin hapis cezası almıştır.

Tek partili dönemde bir hayli sesini çıkararak var olan sisteme saldıran *Markopaşa*, mizahın doğası gereği iktidara karşı halkın yanında durmuştur. Bunun yanında iktidara yakınlığı ile eleştirilen Akbaba, Ferit Öngören'e göre 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne kadar Adnan Menderes'i öven yazılar yayımlıyordu; ancak İhtilal' den sonra derginin tam aksi bir tutum takınması toplumda rahatsızlık, mizahta da bir durgunluk yaratmıştır (Barın ve Çelik 2004: 18).

1972'de yayın hayatına başlayan *Gırgır*, *Markopaşa*'dan bayrağı almış ve aynı ideolojiyi sürdürmüştür. *Gırgır*, mizah için yeni bir okul olmuş

ve 1970lerin yoğun siyasi gündemini sayfalara taşımıştır. Muhafif kimliğiyle siyasilere saldıran *Gırgır* adeta sokağın sesi olmuş, Anadolu'lu pek çok farklı çizerin birlikteliğiyle aynı mizahi anlayışa doğru evrilmiştir. 1976 yılında yayın hayatına atılan *Fırt* dergisi *Gırgır* ile aynı kadroyu ve mekânı kullanarak çıkmıştır. 1980 darbesiyle ülkede tekrardan mizah yasağı baş gösterince *Gırgır*'ın muhafif kimliği zarar görmüş, hatta dergi bir ayı geçkin bir süre ile kapatılmıştır. 1986'da *Gırgır*'dan kopmaya başlayan mizahçılar ile yeni mizah dergileri doğmuştur.

Gırgır'dan sonra yayın hayatına başlayan mizah dergileri çok daha saldırgan bir tutum sergilemişlerdir. *Gırgır*'dan ayrılan birkaç karikatürist *Limon* dergisini kurmuşlardır. 1991'de kapanan *Limon*'un tavrı *Gırgır* mizahına nazaran daha sert ve eleştireldir. *Limon*'un ardından ise *Leman*, *Penguen*, *Uykusuz*, *L-Manyak*, *Öküz*, *Hıbrır* ve *Hıbrır*'ın devamı olarak gelen *HBR* *Maymun* gibi karikatür dergileri ortaya çıktı.

2. Mizahta Saldırı İşlevi

Gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimler, iktidarların yarattığı adaletsizlikler mizahın konusu ve temel eleştiri nesnesidir (Avcı 2003: 80) ve bu sanatsal bir sataşma anlamına gelir. Mizahın şaşıratan, hicveden, yıpratıcı yapısını kullanan Türk karikatürü günümüzde bunu saldırganlık şemsiyesi altında yapmaktadır. Osmanlı Dönemi'nden günümüze mizah dergilerine baktığımızda hemen hemen hepsinde mizahın saldırganlık işlevini görmek mümkündür.

Bir politikacının bağlamından çekilip alınan birkaç sözle gülünç du-

ruma düşürülmesi; küçük düşürmenin sözel sürümünün karikatür gibi görsel malzemeyle desteklenip alayın dozunun artırılarak politik kariyerine zarar verilmesi mizahın saldırı işlevine bir örnektir (Eker 2009: 36). Hatta bu örnek mizahçının en çok kullandığı malzemedir.

Saldırı, kelime anlamı olarak *hücum etmek*, *zarar vermeye çalışmak* anlamında kullanılır. Fiziksel saldırıya karşılık sözsel/sözel saldırı çağımızda kalemin kılıçtan keskinliğinin altını çizer. Sözsel/sözel saldırı, duygu ve düşüncenin çoğu zaman sansürsüz biçimlenmiş halidir. Mizahi saldırının amacı ise, aşağılama, itibar zedeleme, statü kaybettirme, iğneleme ve küçük düşürmedir. Fransa'da *Le Canard Enchaîné*; yani Türkçesiyle *Zincirli Ördek* adlı mizah gazetesi zamanında bir Fransız cumhurbaşkanını –Valery Giscard D'estaing- koltuğundan etmiş, altı bakanı düşürmüş ve IMF başkanı hakkında soruşturma başlatılmasına sebep olmuştur (<http://mizahhaber.blogspot.com/2011/08/96-yasindaki-zincirli-ordek-hicvin-ve.html>).

Mizahçı saldırırken toplumsal bir görevi yerine getirmiş olmanın saadeti ve rahatlaması içerisindedir. Çünkü o mizahı düzeltici/değiştirici/terbiye edici bulur. Çarpık ya da yanlış bulunduğu kişiyi ya da sistemi ancak halkın gözünde küçük düşürürse, dünyayı kurtaracak güzelliklere erişebileceğine inanır. Mizahçı tüm bunları yaparken “karşıt olma” niteliğine dayanarak, toplumsal muhalefet olmanın meşakkatli sorumluluğu içerisindedir. Kavram olarak “karşı çıkma”, “itiraz

etme”, “tam tersi davranma” gibi kelimelerle karşılayabildiğimiz muhalefet, saldıran mizahın tamamlayıcıdır. Yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi toplumsal muhalefet, sorumluluğu olan bir iştir. Mizahçı böyle bir görevi üstlendiyse, eleştirdiği çarpıklığı ya da alay ettiği nesneyi değiştirebilecek çözüm önerilerine sahiptir; ancak mizahçının işi sadece işaret etmektir.

Şüphesiz ki, karikatür topluma olaylar üzerinde farklı bir bakış açısı sunabilmektedir. Karikatür siyasi hayatın bir arşivi olduğu gibi, halk üzerinde bir kamuoyu oluşturabilmektedir. Karikatürlerinin toplum üzerindeki izleniminden rahatsızlık duyan bir isim eski başbakanlardan Adnan Menderes'tir. Adnan Menderes'i köylü tipinde karikatürize eden *Dolmuş Dergisi*'nin kapatılmasına sebep olan *Turhan Selçuk*'un amacı elbette halkın nazarında Menderes'in itibarını zedelemektir. Adnan Menderes'in bu saldırı girişimlerine sessiz kalmadığı açık ki, aynı dönemde Ratip Tahir Burak *Ulus* gazetesinde çizdiği karikatürler sebebiyle 18, Halim Büyükbülüt ise 12 ay hapis yatmıştır.

Mizah bağımsız, kimseye ya da hiçbir iktidara sempati duymayan bir taraftır. Eğer ki iktidara karşı savunduğu halk, boynunu eğip sesini çıkarmıyorsa, bu kez de eleştirilen ve iğnelenen kesim halk olacaktır. İşin diğer bir boyutu da mizah ve hoşgörü ilişkisidir. Siyasi saldırı bazen kaba ve acımasız olabilir. Fakat eğer bu saldırılar komikse; etkisi hem tolere edilebilir, hem de zevkli olabilir (Schutz 1977: 25). Mizahçı alay ettiği kesim/kişiyi ta-

rafından hoşgörüyü karşılanmazsa, bu hal farklı bir boyut kazanır. Burada bir sürtüşme, bir hesaplaşma var olur ki, tahammülün olmadığı yerde de mizah duramaz. Zira mizahın sınırı yoktur, o had bilmez, kemiksiz bir dildir.

2.1. Penguen Dergisi ve Saldırısı

Penguen, Leman dergisinden ayrılan çizimler tarafından 2002 tarihinde kuruldu. Derginin logosu kanatlı bir pengüendir. Penguen'in ilk kadrosu Metin Üstündağ, Bülent Üstün, Erdil Yaşaroğlu, Cengiz Üstün, Memo Tembelçizer, Gani Müjde, Hakan Karataş, Selçuk Erdem, Bahadır Baruter, Fatih Solmaz, Doğan Güneş, Suat Gönülay, Emrah Ablak ve Deniz Ensari'den oluşuyordu. Günümüzde ise; çizim kadrosu içinde Özer Aydoğan, Serkan Yılmaz, Semra Can, Doğan Güneş, Cem Dinlenmiş, Mustafa Satıcı, Kenan Yazar, Barış Atar, Selçuk Erdem, Metin Üstündağ, Serkan Altunigüne, Bahadır Baruter, Feyzi Özşahin ve Erdil Yaşaroğlu; yazar kadrosunda ise Kaan Sezyum ve Seyit Ali Aral bulunmaktadır.

Her hafta derginin kapağında Türkiye gündemini meşgul eden siyasi ya da sosyal bir gelişme, karikatürün doğasında var olduğu gibi resmedilir. Derginin esas dikkat çeken, medyada haber olan kısmı da alaycı, absürd ve cüretkâr kapaklarıdır.

Kapakta hemen sonraki iki sayfada yine sosyal ve siyasi gelişmeler konu edilir. Penguen'in bütününe baktığında ise popüler kültür eleştirileri, ikili ilişkilerde yaşanan gülünç durumlar, cinsellik, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine dair ayrıntılar -ki

bu da çoğu zaman eleştireldir- ele alınmaktadır.

Murat Kürüz'e göre mizahi saldırılara artık tahammül edilmiyor. Bu saldırılara Türkiye tarihinde iktidar tarafından gösterilen ilk tepki Turgut Özal döneminde görülmektedir. Kürüz'e göre, Süleyman Demirel, Ecevit, Türkeş, Erbakan hiçbir zaman herhangi bir baskı oluşturmadı. Özal döneminde kanunlar değişti, ağır para cezaları geldi. Halen aynı kanun geçerliliğini koruyor. Bu nedenle de büyük basın kuruluşlarının mizah dergisinden uzak durmaları (Kürüz 2007:106) genel anlamda "Günümüz Türkiyesinde siyasi mizah kalmadı" yorumlarını da beraberinde getirmektedir.

Derginin yapısına tekrar baktığımızda, Penguen'in de siyasi mizahı iki- üç sayfayla sınırlandırılmış olması, yukarıda bahsetmiş olduğumuz yorumu destekler niteliktedir.

Penguen'in yazarlarından aynı zamanda Radikal Cumartesi'de yazan Kaan Sezyum aşağıdaki yazısında göndermesini direkt olarak yapar:

"...Mesela başbakan sigaraya mı karşı. Servis paketi 2 geliyor. Sigarayı bırakıyoruz. Başbakan Suriye hakkında barışçıl olmayan fikirlere mi daha yatkın? Güm! Servis paketi 3-Suriye Expansion...Ben direkt kendisine bağlanmak isterim. Böylece halkla da sıfır sorun politikası olayı olur. İmalattan halka. Akepe değil Akparti. (Nelerin mücadelesinin peşindesin?..." (Penguen, 522.sayı, 20 Eylül 2012)

Yazarın bakış açısına göre, Başbakanın arzu ve isteklerinin üzerine söz söylenemez ve tek otorite odur.

Burada yazarın saldırdığı nokta kendi nazarındaki Başbakanın “mutlak” otoritesidir.

Sağlık Bakanlığının başlattığı yeni uygulama ile hamilelik testi pozitif çıkan bekâr genç kızın babasına bilgi mesajı gönderilmesini diline dolayan Sezyum, köşesinden şunları söylüyor:

“...Sağlık Bakanlığının “Tebrikler kızımız hamile” diye insanların anne-babalarına ve eşlerine mesaj göndermesi kadar kaba, cahil ve insanlık dışı bir uygulama var mı diye düşünüyorum, şu anda aklıma gelmiyor ama burası TC, kesin başka aylıklarımız da vardır. Devlet elini iyice oramıza soktu, kurcalıyor da kurcalıyor...” (Penguen 511. sayı, 5 Temmuz 2012)

2003 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde *Musa Kart*'ın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı kedi karikatürüyle göstermesinden sonra *Penguen* çizerleri de benzer bir tutum sergileyip, “Tayyipçiler Âlemi” başlıklı bir karikatürü kapak etmişlerdir. 24 Şubat 2005 tarihli bu karikatürde zürafa, yılan, kurbağa, ördek,...vs gibi hayvanların yüzleri Başbakanın yüzü gibi çizilmiştir. *Penguen* çizerlerinin bu kapaktaki amacı elbette *Musa Kart*'ın hakkını da açılan davayı protesto etmektir. Çizerler protestoyu yine Başbakan'a saldırarak yapmışlardır. Bu kapak karikatürüne dek, “Yumuşak mizah yapıyorlar” eleştirisine maruz kalan *Penguen* çizerleri, 24 Şubat 2005 tarihli 127. sayıda alaycı saldırılarının bir nevi başlangıcını yaptılar.

Karikatürdeki mizah siyasi gelişmeleri halka anlatmanın farklı bir

biçimidir. İktidarla hiçbir zaman antlaşma sağlayamayacak olan mizahçılar, çizgilerini muhalefet cephesinde de kullanırlar. İktidarın davranışları yerilirken, muhalefet kanadı da nasibini alacaktır.

Penguen mizahçıları, politik saldırılarını sadece liderler etrafında şekillendirmezler. Onlara göre halkın da hicvedilecek tarafları vardır. *Penguen*'in 26 Nisan 2012 tarihli 501. sayısında, ülkede son dönemlerde fazlaca yaşanan hasta ve hasta yakınlarının sağlık personeline şiddeti konu edinilmiştir. (Bkz karikatür 1)

Diğer değinmemiz gereken nokta ise artık siyasilerin de mizah basınından faydalanmak istediğidir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, başbakan yardımcısı Bülent Arınç ile girmiş olduğu bir polemik üzerine; Arınç'ı mizah dergilerine havale ettiğini, onu en iyi mizahçıların anlayacağını (<http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=161996>) söylemiş ve adeta ona saldırılmasını dilemiştir.

Derginin çoğu zaman da halkı eleştirdiğini yukarıda söylemiştik. 12 Mayıs 2008'de Türkiye'de Danimarkalı turiste tecavüz eden iki gencin daha fazla ifşa edilerek, toplum tarafından böylesi kişilere gerek gördükleri psikolojik baskının uygulanmasını amaçlayan karikatüristler, derginin 15 Mayıs 2008 tarihli 295. sayısında bunu kapaga taşımışlardır: (Bkz karikatür 2)

Derginin başlangıcından günümüze bakıldığında bugüne dek Avrupa Birliği serüveni, Ergenekon süreci, ÖSYM sınavları ve hakkındaki iddialar, atanamayan öğretmenler, TBMM

yemin krizi, Türkiye-ABD ilişkileri, "Dindar gençlik yetiştireceğiz" açıklamasında olduğu gibi Recep Tayyip Erdoğan'ın bazı açıklamaları, Uludere olayı, yapılan zamlar, Deniz feneri davası, seçim sloganları, kadına yönelik şiddet, Deniz Baykal-Recep Tayyip Erdoğan atışmaları, polis müdahaleleri, yargıda alınan kararlar, Kemal Kılıçdaroğlu-Recep Tayyip Erdoğan atışmaları, İsrail-Filistin savaşı, Davos zirvesinde Başbakanın çıkışı, iktidarın teröre yaklaşımı, Bakanlık uygulamaları gibi Türkiye gündemini etkileyen olaylar derginin kapağına taşınmıştır.

Sonuç

Çalışmamızda mizahın işlevlerinden biri olan "saldırı"yı günümüzde haftalık olarak yayımlanan bir mizah dergisinden hareketle açıklamaya çalıştık.

Mizah, sözlü dönemlerinden itibaren kendine has bir yöntemle eleştirelliği bünyesinde taşımıştır. Dönem dönem farklı alanlarda itibar kazanmış, ancak hep aynı amacı taşımıştır: Saldırarak yıpratmak! Mizah, eğlendirmenin yanı sıra topluma, toplumun dışındaymışçasına bakarak "şeytanın gör dediği"ni görmüştür. Yönetim zihniyeti, temel alınan ideoloji, halka hitap, uluslar arası arenadaki izlenen siyaset mizahın dolayısıyla karikatüristin malzemesi olmuştur.

En ilkelinden en çağdaşına her toplum, mizaha ihtiyaç duyacaktır. Çünkü, alay ve kahkaha hep ezilenin işine yaramıştır. Ezilen toplumun intikam silahı olan alay, mizahta varlık bulmuş ve bunu da zayıf noktaya saldırarak uygulamıştır.

Muzaffer İzgü'nün de dediği gibi gülmece topsuz tüfeksiz bir silahtır, vurdu mu devirir. Çünkü işin içinde alay vardır (Günbaş 2003: 57).

Günümüz mizah dergilerinin temeli karikatüre yani birçoklarının tanımına göre grafik mizaha dayanır. Günümüz karikatüristi adeta bir devrim için çizer. Değişim için acımasızca saldırır. Karikatürün verimi, zamanlamasına ve duruma kattığı yorumla ölçülür. Günümüz Türkiye'sinde vuku bulan bir duruma karikatürist dokunuyorsa, bu elbette toplumda tartışması olan bir durum halindedir. Ancak bu durumda karikatüristin iletmek istediği bir mesaj vardır ve buna şaka kılıfı giydirerek iletmek ister.

Esas itibariyle mizahın "saldırgan" kimliği her zaman ön plandaydı. Zaman zaman daha ılımlı bir tutum sergileyen Türk mizahının, iktidarlardan tarafından da bastırılmaya çalışıldığını yukarıda gördük. Böyle bir yaklaşımın mizahı baltalayabileceği kanaatindeyiz. Günümüz mizah dergilerinde ve örneğimiz *Penguen*'de bugün hâlâ siyasete ve siyasetçilere saldırı vardır. Halkın hoşuna gitmeyen ya da aleyhte görülen her türlü düzenlemede mizahcının söyleyeceği bir söz vardır. Ancak mizah, egemen güç tarafından sansürlenmeye çalışıldıkça mağdur olacak ve otorite kendi itibarına mizahçıdan önce zarar verecektir.

Penguen dergisinin bugüne kadar çıkmış her sayısının kapağında, toplumsal yahut siyasi bir gelişme grafikleştirilmiştir. Dolayısıyla karikatüristin yakalayacağı önemli bir ayrıntı, halkın takdirine ulaşacak; bu da der-

ginin varlık ve gurur sebebine dönüşecektir. *Penguen* dergisinin kapaklarına taşınan siyasi gündem, taraf olmuş bir kitlenin yeniden yorumlamasıdır. İktidar liderlerinin temsili karikatürleri hali hazırdaki olayın mizahçı gözüyle değerlendirilip eleştirilmesidir. Ne var ki, bu eleştirilerin hepsi negatif kimliklidir zira mizahın saldırganlığı bu noktada devreye girer.

Penguen dergisi günümüze değin, 20 Eylül 2012 itibariyle 522. sayımını çıkarmış ve ilk sayıdan itibaren kapakları belli bir kitlenin, özellikle gençlerin sempatisini kazanmıştır. Dergi kadrosu, sadece gündelik ilişkilerle alay eden, komik öyküler resmeden ve bu öyküleri hayvan motifleriyle süsleyerek mizah anlayışlarının etkin olamayacağını düşünüyor olmalı ki, sayfalarında az da olsa politik saldırıya yer vermektedirler.

(Karikatür 1)

(Karikatür 2)

KAYNAKÇA

- Avcı, Artun. "Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece". *Birikim* 166 (2003):80-91
- Balcıoğlu, Semih ve Ferit Öngören. *50 Yıllık Türk Mizah ve Karikatürü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
- Barın, Evren ve Aydan Çelik. "Oğuz Aral ve Gırgır" (Ferit Öngören ile Söyleşi). *Toplumsal Tarih* 129 (Eylül 2004):18
- Cantek, Levent ve Levent Gönenç. "Karikatürün Sosyal ve Siyasal Olayları Etkileme Gücü Üzerine". *Toplumsal Tarih* 193 (Ocak 2010) :30
- Georgeon, François. "Osmanlı İmparatorlu'nda Gülme mi?", *Doğu'da Mizah*, (Yay. Haz. Irene Fenoglio-François Georgeon). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Güderi, Canan. "Sanat Alanı Olarak Mizah: Sanat, Mizah ve Karikatür İlişkisi ve Türkiye'den Üç Örnek". Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2008.
- Günbaş, Ahmet. "Muzaffer İzgü". *Varlık* 1144 (2003):57
- Kürüz, Murat. *Son Efsane Gırgır*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2007.
- Nesin, Aziz. *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı*. İstanbul: Adam Yayınları, 1973.
- Öğüt Eker, Gülin. *İnsan Kültür Mizah Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Schutz, Charles E. *Political Humour From Aristophanes To Sam Ervin*. England: Associated University Press, 1977.
- Topuz, Hıfzı. *Başlangıçtan Bugüne Dünya Karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1997.
- <http://mizahhaber.blogspot.com>
- <http://www.cumhuriyet.com.tr>